

Työ- ja elinkeinoministeriölle

5.8.2022

Viitteenne: *Huoltovarmuusselonteko VN/25323/2021*

Suomen Punaisen Ristin lausunto luonnoksesta valtioneuvoston huoltovarmuusselonteoksi

Suomen Punainen Risti kiittää mahdollisuudesta lausua huoltovarmuusselonteosta.

Suomen Punainen Risti on viranomaisia tukeva julkisoikeudellinen yhdistys, jonka oikeudellisesta erityisasemasta on Suomessa säädetty lailla (238/2000) sekä sen nojalla annetulla tasavallan presidentin asetuksella (SPR-asetus 827/2017). Suomen Punaisen Ristin tehtävänä on tukea ja avustaa maan viranomaisia niin rauhan kuin sodan ja aseellisten selkkausten aikana ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Suomessa Punainen Risti muun muassa ylläpitää ensiapu- ja muita valmiusryhmiä joka puolella maata, ja kohtaa avun tarpeessa olevia väestöryhmiä. Suomen Punaisella Ristillä on keskusvarasto Tampereen Kalkussa, jonne hankitaan avustustoimintaa varten suurissa erissä tavaraa, joka on käytettävissä niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Järjestö on tehnyt sopimuksen Huoltovarmuuskeskuksen kanssa kotimaan avustustarvikkeiden varastoinnista.

Oman varautumis- ja valmiustoimintansa lisäksi Suomen Punainen Risti koordinoi Vapaaehtoista pelastuspalvelua (Vapepa), jonka tehtävänä on tukea viranomaisia erityisesti sellaisissa tehtävissä, jotka vaativat paljon pelastushenkilöstöä. Näissä tilanteissa Vapepa toimii pyydettyä, täydentäen ja tukien mm. poliisi-, pelastus- sekä sosiaali- ja terveysturvaviranomaisia. Suomen Punainen Risti toimii Vapepan yhdysjärjestönä ja koordinoi toimintaa yleisen vapaaehtoisen pelastustoiminnan osalta.

Suomen Punaisen Ristin Veripalvelu on järjestön keskushallinnon laitos, mutta järjestön muusta toiminnasta taloudellisesti ja toiminnallisesti erillinen yksikkö. SPR-asetuksen 58§ mukaan Veripalvelun tehtävänä on vastata veripalvelutoiminnasta Suomessa normaali- ja poikkeusoloissa. Veripalvelu on tällä hetkellä ainoa Suomessa Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksen (Fimea) toimiluvalla veripalvelutoimintaa harjoittava veripalvelulaitos.

Haluamme tehdä selonteosta seuraavia huomioita:

Johdanto

Johdannossa on yleisellä tasolla todettu huoltovarmuustyö perustuvan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyöhön. Tiivis julkisen, yksityisen ja

kolmannen sektorin yhteistyö on myös todettu osaksi niitä kansallisia vahvuuksia, jotka auttavat ylläpitämään kansallista huoltovarmuutta. Selonteon varsinainen sisältöosuus kuitenkin käytännössä sivuuttaa kolmannen sektorin roolin huoltovarmuuden ylläpitämisessä, vaikka sen toimijoilla on hyvinkin kriittinen rooli erityisesti pelastustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen palveluiden ylläpitämisessä myös poikkeusoloissa, kuten nähtiin myös Covid-19 epidemian aikaan, kun useat kolmannen sektorin toimijat tukivat erityisesti terveystoimintaa julkisen sektorin ollessa kuormittunut. Selonteossa kuvatuissa huoltovarmuusorganisaation sektoreissa ja pooleissa (s. 15) kolmas sektori on KOVA-toimikuntaan lukuun ottamatta varsin rajatusti edustettuna, vaikka sen keskeisten toimijoiden edustus olisi perusteltua etenkin suoraan kansalaisille annettavien kriittisten palveluiden sekä viestinnän sektoreilla. Huoltovarmuuskeskuksen strategiassa vuosille 2021-2023 keskeisten kansalaisjärjestöjen todetaan olevan, ei vain keskeisiä, vaan strategisia sidosryhmiä. Strategiassa todetaan mm., että ”kansalaisjärjestöjen puolella erityisesti Suomen Punainen Risti (SPR), Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK) ja Marttaliitto ovat keskeisiä yhteistyötahoja, esim. kansalaisresilienssin ja kotitalouksien varautumisen kehittämisessä.”

Lisäksi esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin Kalkun logistiikkakeskuksessa on myös kotimaassa käyttöönotettavissa suuronnettomuusyksiköitä, terveysasemia sekä kenttäsaairaa. Teemme sopimuksellista yhteistyötä Huoltovarmuuskeskuksen kanssa. Kyse ei ole vain maininnasta selonteossa vaan siitä, että keskeiset toimijat tunnistetaan myös käytännön valmiussuunnitelmia laadittaessa ja niiden täytäntöönpanoa harjoitellessa.

Suomen Punainen Risti kannustaa huomioimaan kolmannen sektorin roolin nykyistä kattavammin selonteossa ja erityisesti sen kehittämislinjauksissa.

Luku 2 Kansainvälinen yhteistyö

Punaisen Ristin kansainvälisellä liikkeellä on tehokas järjestelmä materiaali- ja henkilöavun välittämiseen. Kansallisten yhdistysten välillä on myös tiivistä kahdenvälistä yhteistyötä, esimerkiksi Pohjoismaiden kesken. Suomen Punainen Risti korostaa, että Punaisen Ristin kansainvälisellä liikkeellä on merkittäviä ja huomioonotettavia kykyjä kansalaisten auttamiseen liittyvän materiaali- ja henkilöavun sekä niihin liittyvän logistiikan osalta.

Luvussa 2.3 mainitaan EU:n pelastuspalvelumekanismi (UCPM, Union Civil Protection Mechanism), joka kattaa luonnon ja ihmisen aiheuttamat katastrofit. Luvussa todetaan, että pelastuspalvelumekanismi on korostunut koronapandemian ja Ukrainan sodan aikana. Pelastuspalvelumekanismiä kautta rahoitetaan myös Suomeen kohdistuvia, järjestöjen toteuttamia hankkeita. Esimerkiksi Suomen Punaisella Ristillä on käynnissä (1.1.2022-31.12.2023) Evacuation Ready (EvRe) -hanke, jonka tarkoituksena on parantaa Suomen ja Baltian maiden kansallisten yhdistysten ja eri viranomaisten välistä yhteistyötä evakuoitavien ja -kykyjen osalta. Hankkeessa kehitetään myös

kansainvälisen materiaali- ja henkilöavun vastaanottamiseen ja antamiseen liittyviä valmiuksia ja toimintamalleja.

Luku 4 Kansalaisvarautuminen

Luvussa 4 on hyvin kuvattu, miten huoltovarmuutta ovat myös kansalaisten valmiudet omatoimisuuteen ja omavaraisuuteen sekä toimintakykyyn häiriötilanteissa. Luvussa on tarkemmin käsitelty kansalaisten materiaalista omavaraisuutta erityisesti 72 tuntia-suosituksen kautta. Kansalaisjärjestöjen rooli on lisäksi todettu yleisellä tasolla.

Selonteossa ei kuitenkaan tarkemmin kuvata niitä keinoja, joilla kansalaisten omaa varautumista ja toimintakyvyn ylläpitoa, turvallisuustaitojen oppimista ja kriisinsietokyvyn vahvistamista voidaan tukea muutoin kuin opetussuunnitelmien kautta. Arjessa yksilön omalla turvallisuuden tunteella sekä osallisuuden ja oman elämänhallinnan kokemuksella on suuri merkitys sille, mitä yksilö ja yhteisö kestää. Turvallisuuden tunne on osin subjektiivista, mutta sen vahvistumiseen voidaan vaikuttaa monin eri tavoin. Turvallisuuden tunnetta voi pyrkiä lisäämään konkreettisella toiminnalla. Ukrainan kriisin yhteydessä tämä on monella kanavoitunut spontaaniin auttamiseen joko kotimaassa tai Ukrainassa ja sen lähialueilla. Kriisin pitkittyessä arjessa tapahtuvaa toimintaa suuntautuu myös muuhun, mm. maanpuolustuskoulutukseen ja -tahtoon.

Maanpuolustustahdon ja -taitojen rinnalla on tärkeää lisätä ja vahvistaa ihmisten omia valmiuksia omaehtoiseen turvallisuuden ylläpitämiseen. Tähän kuuluvat siviilivalmiudet kuten ensiaputaidot sekä toiminta hätätilanteissa.

Monien järjestöjen, mukaan lukien Suomen Punaisen Ristin, tavoitteena on edistää ihmisten taitoja, tietoja ja osaamista arjessa ja eteen tulevissa tilanteissa. Koulutuksissa hankitaan arjen turvallisuustaitoja, kuten kotivara-, ensiapu- ja alkusammutustaitoja, joista on laajasti hyötyä koko yhteisössä.

Luvussa on lisäksi huomioitu, että väestön tiedon tarpeisiin vastaamisella on suuri merkitys kriinkestävyyden vahvistamisessa, ja että viestintää suunniteltaessa on huomioitava kaikkien ikä- ja väestöryhmien saavutettavuus. **Suomen Punainen Risti yhtyy näkemykseen ja korostaa, että erityistä huomioita tulee kiinnittää viestinnän monikielisyteen.** Monikanavaisessa viestintäympäristössä tietoa on saatavissa monesta eri lähteestä, mikä mahdollistaa myös hybrdivaikuttamisen. Mikäli henkilö ei ymmärrä viranomaisviestintää tai luota siihen, on hän herkempi myös ulkopuoliselle vaikuttamiselle. Siksi on tärkeää vahvistaa myös muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien mahdollisuuksia saada luotettavista lähteistä tietoa varautumisesta ja ylipäätään toimintaympäristöstä tai siihen liittyvistä uhkista. Kyse on paitsi muunkielisen materiaalin saatavuudesta, myös sen varmistamisesta, että tietoa jaetaan kohderyhmien käyttämissä kanavissa ja heidän luottamiensa tahojen toimesta. Monikielisestä viestinnästä on hyviä kokemuksia Covid-19 pandemian ajalta, jossa toimintaa on kehitetty viranomaisten ja kolmannen sektorin yhteistyönä.

Luku 5 Huoltovarmuuden toimintamalli

Luku 5.1.4 Materiaalisen varautumisen nykytila

Luvussa todetaan, että ”Suomen huoltovarmuusvarastot muodostuvat muun muassa maahantuojien velvoitevarastoista, voima- ja lämpölaitosten velvoitevarastoista, lääketehtaiden, maahantuojien ja terveydenhuollon toimipaikoista, Huoltovarmuuskeskuksen ja Puolustusvoimien varastoista sekä valtion varmuusvarastosta. Valtion varmuusvarastot ovat aina viimekätisiä varastoja, joita käytetään pääsääntöisesti vain laajoissa koko maata koskevilla vakavissa häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa. Valmiuslain mukaisesti julkisilla toimijoilla on varautumisvelvollisuus omassa toiminnassaan, johon sisältyy myös riittävä oma materiaallinen varautuminen”

Suomen Punainen Risti korostaa, että myös järjestöt ylläpitävät materiaalista huoltovarmuutta. Suomen Punaisella Ristillä on keskusvarasto Tampereen Kalkussa, jonne hankitaan avustustoimintaa varten suurissa erissä tavaraa, joka on käytettävissä niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Järjestö on tehnyt sopimuksen Huoltovarmuuskeskuksen kanssa kotimaan avustustarvikkeiden varastoinnista.

Luku 5.1.5 Sektorikohtaisen varautumisen lähtökohtia

Sosiaali- ja terveydenhuolto

Selonteossa todetaan, että sosiaali- ja terveydenhuollolle kuuluvat myös väestön toimeentulon viimesijainen turvaaminen sekä väestön perushuolto ja tilapäinen majoittaminen. Tämä edellyttää poikkeusolojen osalta erityisiä järjestelmiä, yhteistyötä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa sekä materiaalista varautumista ja sopimuksia palveluntuottajien, kuten päivittäistavara- ja majoitusliikkeiden kanssa. Johdanto-luvussa lausuttuun liittyen, Suomen Punainen Risti korostaa järjestöjen merkitystä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon varautumiseen liittyen. Esimerkiksi Suomen Punainen risti tekee tiivistä ja säännöllistä yhteistyötä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa, perustuen niiden väliseen yhteistyöpöytäkirjaan.

Suomen Punaisen Ristin Veripalvelu on Suomen ainoa veripalvelulaitoksen toimiluvan haltija, joten Veripalvelun asema ja tehtävä kansallisessa terveydenhuollon huoltovarmuudessa on keskeinen. Selonteossa ei kuitenkaan erikseen käsitellä verivalmistehuoltoa. Suomen Punaisen Veripalvelu on osallistunut Huoltovarmuusorganisaation Terveystuoltopoolin toimintaan ja Poikkeusolojen terveydenhuollon neuvottelukunnan (PONK) jaoston toimintaan toimikaudella 2020-2022. Viime mainitussa työssä tunnistettiin PONK huoltovarmuusjaoston loppuraportissa tarpeita tarkastella Veripalvelua koskevaa lainsäädäntöä poikkeusolojen varalta. Tämä työ on toistaiseksi Sosiaali- ja terveysministeriössä kesken ja Veripalvelu tukee sen edistämistä.

Verivalmistehuollon osalta laajemmin viittaamme Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun erilliseen lausuntoon.

Luku 7 Huoltovarmuuden kehittämislinjauksia

7.3. Sektorikohtainen varautumisen ja yhteistyön kehittäminen sekä osaamisen varmistaminen

Sivulla 35 esitetään, että ”kriisivarautumiseen ja kriiseihin liittyvään harjoitteluun on sisällyttävä myös yhteistoimintaa koskevat rakenteet ja niissä tapahtuvan toiminnan ja päätöksenteon järjestäminen”, sekä ”pienien ja keskisuurten yritysten sekä kansalaisten tietotarpeita ja osaamisen vahvistamiseen tähtäviä toimenpiteitä valmistellaan ja toteutetaan yhdessä sidosryhmien kanssa, hyödyntäen olemassa olevia yhteistyörakenteita (poolit). Kehittämistoimenpiteet ovat tärkeitä, ja edellyttävät sidosryhmien laajaa käyttöä, ei ainoastaan olemassa olevien poolien käyttöä, joissa mm. kolmas sektori on varsin rajatusti mukana.

7.4. Verkostomallin kehittäminen sekä jatkuvan yhteiskunnallisen vuoropuhelun tarve

Edelleen sivulla 35 esitetään, että ”julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön verkostomallia kehitetään edelleen ja vahvistetaan vastaamaan nopeasti muuttuvan toimintaympäristön vaatimuksia. Kehittämistyössä huomioidaan myös kansainvälisen yhteistyön vaatimukset.” Toimenpide on tärkeä, mutta jää varsin yleiselle tasolle. Konkreettisia toimenpiteitä ei selonteossa on esitetty, toisin kuin monen muun linjauksen osalta. Huoltovarmuuden verkostomallin osalta olisi mm. hyvä tarkastella, mikä on kansalaisjärjestöjen rooli ja miten jatkuvaa vuoropuhelua ylläpidetään. Keskeiset kansalaisjärjestöt olisi hyvä kytkeä esimerkiksi Huoltovarmuuskeskuksen Alue 2030 -ohjelmaan, koska järjestöjen merkitys korostuu erityisesti alueellisessa ja paikallisessa varautumisessa. Lisäksi linjauksessa voitaisiin huomioida myös kansalaisten omaan varautumiseen liittyvät kehitystarpeet ja erityisesti varautumisen tärkeydestä viestimisen lisääminen eri väestöryhmät huomioiden.

Kristiina Kumpula
pääsihteeri